

מחיצות רשות היחיד*

א. גדר רשות היחיד

איתא בגמ' (שבת נ.) ואיזו היא רשות היחיד חריץ שהוא עמוק י' (טפחים) ורחב ד' וכן גדר שהוא גבוה י' ורחב ד', ע"כ. ופירש"י גדר כותל שהוא גבוה י' ורחב ד' הוי רשות היחיד. ובע"ב (בר"ה קמ"ל) פירש דראש הכותל הוי רה"י מדין גוד אסיק. ולפ"ז יוצא שהברייתא לא הזכירה רה"י בת ד' מחיצות ממש. והעיר בזה הפנ"י (ד"ה ת"ר), אך כבר קדמוהו ראשונים, דבריטב"א כתב בהסבר דברי הברייתא "אפי" כגון זה חשוב רה"י".

אך כתב הרמב"ם (פי"ד שבת ה"א), "ואי זו רשות היחיד תל שגבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים על ד' טפחים או יתר על כן וכן חריץ שהוא עמוק י' ורחב ד' על ד' או יתר על כן וכן מקום שהוא מוקף ד' מחיצות גובהן י' וביניהן ד' על ד' או יתר על כן וכו'". ובביאור הגר"א (סי' שמה ס"ב ד"ה מקום) כתב ש"מקום" מוקף ד' מחיצות היינו גדר דהברייתא, ודלא כדעת רש"י. ולפי זה הברייתא כן הזכירה רשות היחיד בת ד' מחיצות ממש.

*ברצוני להודות ליעד גוטליב שעזר לי בליבון הענינים.

ב. צורך מחיצות

שיטת רש"י

כתב רש"י (עירובין צב. ד"ה אף גג) "וכל שאין לו מחיצות אינו רה"י". ובכמה מקומות כתב דשטח נעשה רה"י על ידי גוד אסיק מחיצתא, דגם בזה נחשב כמוקף מחיצות (שבת ו: ד"ה קמ"ל בענין כותל, עירובין טו. ד"ה גבוה י' בענין תל, ועירובין פט. ד"ה כו"ע בענין עמוד).¹ הרי לרש"י בעינן מחיצות ממש בכדי להגדיר שטח כרה"י.²

ויש לדון על שיטת רש"י ממה שכתב לענין גזוזטרא בריש פרק הזורק (צו.), דאיתא במשנה שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברה"ר המושיט והזורק מזו לזו פטור. ופירש"י "זו כנגד זו בשני צידי רה"ר והן רה"י שגבוהות י' ורחבות ד'". ולא הזכיר כלל שיש מחיצות לגזוזטראות, וכמו שכתבו התוס' (צט. ד"ה שתי גזוזטראות), אלא רק שהגזוזטראות גבוהות י' מן הקרקע. וצ"ב מכח מה הוה רה"י. והנראה לומר לרש"י על דרך מה שכתבו התוס' בענין גזוזטרא על הים (עירובין פו: ד"ה גזוזטרא בתירוץ ב' ופט: ד"ה במחיצות) הוא דהויא רה"י מדין חורי רה"י, ולכן לא בעינן

¹ וכן כתב ר"ח שבת ז: בענין בית שאין תוכו י' וקירויו משלימו לי'.

² איתא בגמ' שבת ד: זרק ונח ע"ג זיו כל שהוא רבי מחייב וחכמים פוטריין. ואוקמוה אביי לברייתא באילן העומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק ונח אנופו, דרבי סבר אמרינן שדי נופו בתר עיקרו ורבנן סברי לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו. ופירש"י דלרבי דאמרינן שדי נופו בתר עיקרו הוי כמונח על מקום ד' על ד', ואילו להתוס' (ד"ה באילן) אף חשיב כמונח ברה"י. וברשימות שיעורי הגרי"ד ממו"ר הגר"צ שכטר שליט"א (עמ' רסט), וכן בביאורים לחידושי המאירי על עירובין להגרש"ז ברודא זצ"ל (פ"ט סי' ה'), הסבירו שרש"י שכתב דשדי נופו בתר עיקרו רק מהני להחשיבו כמונח על מקום ד' על ד', אבל לא כמונח ברה"י, הוא לשיטתו דאין רה"י בלי מחיצות.

מחיצות. וכן כתב הרשב"א בעבודת הקודש (בית נתיבות שער ג' אות מג),
 "דף רחב ד' היוצא מכותל של רה"י בזמן שגבוה י' הרי זה כחורי רה"י"³.

שיטת המאירי

בגמ' סוכה ד': נחלקו בסוכה שהיתה גבוהה מכ' אמה ובנה בה
 עמוד שהוא גבוה י' טפחים ויש בו הכשר סוכה אי כשרה, דסבר אביי
 למימר גוד אסיק וא"ל רבא בעינן מחיצות ניכרות וליכא. וז"ל המאירי שם
 (ד"ה היתה גבוהה), "ויש שואלים בשמועה זו ממה שאמרו במס' שבת
 בפרק הזורק (ק.) שאם זרק אבן על תל גבוה י' בשבת חייב מפני שהוא
 רה"י אלמא לא בעינן מחיצות ניכרות. ואין זו שאלה שבזו אי אתה צריך
 בה לגוד אסיק עד שתצטרך בה למחיצות ניכרות שאין הטעם אלא מפני
 שכל שגבוה י' ורחב ד' אינו תשמיש של בני רה"ר ודינו כרה"י אף בלא
 מחיצות". הרי למאירי לא בעינן מחיצות כדי לעשות מקום רה"י, ואין התל
 נעשה רה"י ע"י גוד אסיק אלא ע"י הא דאינו תשמיש בני רה"ר. וכ"כ
 בשבת (ו. ד"ה ד' רשויות) "אע"פ שאין שם מחיצות הן בידי אדם הן בידי
 שמים"⁴. וכ"כ לענין תל המתלקט (שבת ק. ד"ה תל המתלקט) "שהרי כל
 עוד שהוא זקוף ביותר אין תשמישו נוח לבני רה"ר". ונראה דלמאירי כמו
 שאין תל המתלקט רה"י מטעם גוד אסיק אלא מטעם שאינו תשמיש בני
 רה"ר כך לענין עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' וסלע שבים גבוה י' ורחב ד'.

³ אך א"כ צריך לדחוק ולומר דרש"י ס"ל דחורי רה"י צריכים להיות למעלה מ',
 כשיטת התוס' (שבת ז': ד"ה והלכה, אך עי' מג"א סי' שמה סק"ב שלדעתו התוס' רק
 כתבו כן בהו"א הגמ'), ורחבים ד', כמה שהוכיח הגר"ח (פי"ד שבת ה"א) בדעת
 התוס' (עירובין עח. ד"ה אלא, ועי' ס' משנת השבת עמ' קפ שכתב שכן דעת תוס'
 יומא יא: ד"ה הכל, אך בגליונות החזו"א סתר הוכחת הגר"ח).

⁴ וצ"ל דמה שכתב להלן (שם ד"ה אלו) דכרמלית אינו כרה"י "שאין כאן מחיצות"
 זה לאו דוקא.

ולפי המאירי לכאורה מובן איך גזוזטרא הוא רה"י אף בלי מחיצות, דכתב המאירי (שבת צו. ד"ה ב' גזוזטראות) ד"הם רה"י מפני שהם ברוחב ד' וגבוה י". וא"א לפרש בדברי המאירי כמו שפירשנו בדברי רש"י דהוי מדין חורי רה"י, דשיטת המאירי היא שחורי רה"י א"צ להיות ד' וי' (ז: ד"ה חורי). אך לדברינו ניחא, דהוי רה"י כיון דגבוה י' מן הקרקע ולא בעי מחיצות.

אך לכאורה קשה על המאירי מדין טרסקל, דבגמ' (קא.) נחלקו ר' יוסי ב"ר יהודה וחכמים בנעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל אי ע"ג הטרסקל הוי רה"י מדין גוד אחית, דלחכמים לא אמרינן גוד אחית במחיצה תלויה. וקשה, דלמה לא יעשה רה"י אף דאין לו מחיצות משלו כיון דהטרסקל הוא למעלה מן הקרקע י'. וא"א לומר כמו שכתב ר' דוד ערמאה בדעת הרמב"ם (הובאו דבריו במרכבת המשנה פי"ד הט"ז) דרק כשהטרסקל בתוך י' אינו רה"י לדעת החכמים, דהמאירי כתב בפירוש דטרסקל הוא רה"י אף בלמעלה מי' (ה. ד"ה נעץ). ובס' משנת יעב"ץ (או"ח סי' סב) הניח הדבר בצ"ע. ובס' אשר לשלמה (מועד סי' כה) כתב מתוך הדוחק דלמאירי מ"מ בעינן מחיצת י' למטה אף דלא בעינן גוד אסיק להגדיר שטח כרה"י למעלה מי'. אך נראה שאין צורך לכל זה, דנראה שהמאירי בעצמו תירץ קושי זה. דתוך דבריו (ה. ד"ה נעץ) כתב דקופה (וה"ה טרסקל) לא הוא רשות בפני עצמה כי כיון שעומדת על הקנה "אינה רשות קבוע".

ועיין בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (סוכה פ"ד הי"א וגמזי הגר"ח סי' ד') שכתב בדעת הרמב"ם דאף דליכא דין גוד אסיק בעמוד ותל מכל מקום "המחיצות התחתונות שיש בהן י' גודרות את המקום עד לרקיע ומשווי ל' לכוליה רשות היחיד". ולכאורה אין כוונתו כדעת המאירי, דלרמב"ם מכל מקום בעינן מחיצות, אף דאין ניכרות, עד י', ואילו למאירי כל שהוא מובדל י' מן הקרקע אף בלי מחיצות כלל (כגון גזוזטרא) הוי רשות היחיד.

שיטת חכמי ספרד

איתא בגמ' שבת צט: בעא מיניה רב מרדכי מרבא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' וזרק ונח על גביו מהו מי אמרינן הרי עקירה באיסור (פירש"י מרה"ר) הרי הנחה באיסור (פירש"י ברה"י) או דילמא כיון דממקום פטור קאתיא לא, ע"כ. ובתד"ה או דילמא הקשו תיפשוט מהא דבן עזאי (ו.) דהמוציא מחנות (רה"י) לפלטיא (רה"ר) דרך סטיו (מקום פטור) חייב. ותירץ הרמב"ן (ד"ה או דילמא) דאולי רק אמרינן רה"י עולה עד לרקיע באויר חצר אבל בעמוד לא, וא"כ כשזרק ע"ג העמוד כולו עומד באויר מקום פטור עד שנח, ואילו בהא דבן עזאי הוי במקום חיוב אף קודם שנח. וכן הביאו הרשב"א והריטב"א.⁵

ונראה דס"ל דהא דרה"י עולה עד לרקיע מבוסס על גוד אסיק והכא לא אמרינן גוד אסיק דליכא מחיצות ניכרות. וכן הסבירו האבנ"ז (או"ח סי' ערב אות ו') והגר"ח (חי' על הרמב"ם פ"ד סוכה הי"א). וצ"ל לדעה זו דאף דאין האויר למעלה מהעמוד חשוב רה"י מ"מ מה שנח על העמוד חשוב כמונח ברה"י.

ולפי הסבר זה יוצא לדינא שהרמב"ן וסייעתו ס"ל כשיטת המאירי דמקום קרקעית העמוד דינו כרה"י אף דאינו מוקף מחיצות ולא אמרינן גוד אסיק. אך מ"מ אפשר שיש חילוק ביניהם לדינא. דלרמב"ן וסייעתו לא אמרינן רה"י עולה עד לרקיע בלי מחיצות ניכרות וגוד אסיק, ואילו למאירי אפשר שכן אמרינן הכי. שהרי הביא המאירי ב' דעות בדבר

⁵ והעירוני ידידי הרב יעקב וערבלאווסקי ושוב מצאתי שכן כתב בשו"ת בית אב תנינא להר"ר אברהם אהרן יודעלאוייץ בענין תיקון עירובין במאנטשעססטער ענגלאנד (סי' ד אות יא) דנראה שהרמב"ן לא כתב כן להלכה, דכתבו רק בלשון דילמא ובסוף דברוי כתב דאביי ורבא לא ס"ל כרב מרדכי. ויש להעיר עוד דאף דהרשב"א הביא דברי הרמב"ן בחידושיו לא כתב כן בעבודת הקדש (שער ג' אות נב).

(צט: ד"ה עמוד), דבתחילה הניח שאמרינן רה"י עולה עד לרקיע אפי' בלי גוד אסיק ורק בסוף דבריו שם כתב "שמא לא אמרינן אויר רה"י עולה אלא במחיצות הנכרות ומטעם גו"א". ונ"מ בין ב' הדעות (וכך העירוני הרב אליקים קניגסברג) היכא דנעץ קנה על העמוד וזרק עליו חפץ מרה"ר, דאי אמרינן רה"י עולה עד לרקיע בלי מחיצות ניכרות הרי זרק מרה"ר לרה"י וחייב, ואי לאו הרי זרק למקום פטור ופטור. וה"ה בזרק מרה"ר לתוך ידו של אדם העומד על העמוד לדעה שידו של אדם חשיב כמקום פטור היכא דהוי למעלה מ"י.⁶

שיטת התוס'

(א) בגמ' עירובין פט. נחלקו רב ושמואל אם מטלטלין בנג הסמוך לחבירו היכא דלא עירבו, דלרב אין מטלטלין בו אלא בד' אמות ולשמואל מותר לטלטל בכולו. והגמרא הסבירה שרק נחלקו במחיצות שאינן ניכרות אי אמרינן בהן גוד אסיק מחיצתא.⁷ ופירש"י דמחיצות שאינן ניכרות היינו "שהגגין מחוברין יחד ומכסין המחיצות שבין הדיורין". ובתד"ה במחיצות כתבו בשם הר"י דה"ה אם הגג בולט חוץ למחיצות הבית דחשיבי מחיצות שאינן ניכרות, ובכגון זה כל הגג אסור כי כל הגג נפרץ במילואו למקום האסור לו, דהבליטה הויה כרמלית היכא דהבליטה יותר מד"ט.

והעיר המהרש"א דמוכח מדברי הר"י מהא דרק אסרו הגג מדין נפרץ למקום האסור לו דהגג עצמו הוי רה"י אף דאין מחיצות ניכרות וא"א

⁶ עי' מג"א (סי' שמז סק"ה) שהביא ב' דעות בדבר ובשו"ע הרב שם סע' ב' הביא ב' דעות ונטה להקל מדאורי'. ובעצם נחלקו בזה הראשונים, עי' רשב"א (שבת ה. ד"ה הא דאמרינן) וריטב"א (עירובין לג. ד"ה והא שהביא דעת הר"מ בר שניאור) דלא שייך מקום פטור בדבר שהוא מונח בגופו של אדם או בידיו, שרגליו בארץ.

⁷ וכתב החי אדם (סי' מז ס"ב) דמדאורי' (מהללמ"ס) לא בעינן מחיצות ניכרות כדי לומר גוד אסיק.

לומר גו"א מחיצתא. וכתב האבנ"ז (או"ח סי' ערב אות ו) דהמהרש"א הבין דדעת התוס' כדעת חכמי ספרד דאף דאין אומרים רה"י עולה עד לרקיע בלי מחיצות ניכרות מ"מ קרקעית הגג שע"ג הרה"י חשובה כרה"י. אך לכאורה גם אפשר לפרש בדברי התוס' דס"ל כמו שהבאנו בדעת המאירי לעיל דאפי' בלי מחיצות ניכרות וגו"א מחיצתא מ"מ אמרינן דרה"י עולה עד לרקיע. וכן כתב בשו"ע הרב (סי' שמה סע' כג). ונראה שזהו דעת הגהות מרדכי (פרק בכל מערבין), וז"ל, "רב אמר אין מטלטלין אלא בד"א לא אמרינן גו"א מחיצתא וקשה מאי איכפת לן הא רה"י עולה עד לרקיע וכו'". ומוכח מקושייתו דס"ל דאמרינן רה"י עולה עד לרקיע אף בלי גו"א מחיצתא.

יוצא לדברינו שלדעת הר"י אף דבעינן מחיצות ניכרות כדי שלא יהיה משום נפרץ למקום האסור לו, בכדי לשוייה מקום כרה"י לא בעינן מחיצות ניכרות.⁸ אך נראה בדעת הרא"ש (עירובין פ"ט סי' ב) דס"ל דאין קרקעית הגג ולא השטח למעלה ממנו נעשים רה"י בלי מחיצות ניכרות, דכתב "הלכך גגין שלנו שבולטין ראשיהן לרה"ר ולא מינכרא מחיצתא הווין כרמלית ואסור לטלטל על גבן ד"א". ומשמע דכל הגג הוי כרמלית אף אם אין הבליטה ד"ט, ואינו רה"י בלי מחיצות ניכרות. וכן כתב ק"נ שם אות ב', ודלא כמג"א סי' שעד סק"ה שהביא דעת התוס' והרא"ש בחדא

⁸ אך פירוש אחר בדברי הר"י העלה בחי' אבן העזר, דמירי דוקא היכא דהגג בולט רק מצד א' ומשאר צדדים יש מחיצות ניכרות, דרק בזה איסור טלטול אינו אלא משום נפרץ למקום האסור לו, אבל אה"נ אם יש מחיצות שאינן ניכרות מכמה צדדים אין השטח שעל הגג נחשב רה"י.

ועי' בשו"ת שערי ציון (ח"א סי' ד ענף א) שיצא להוכיח דדעת הש"ר מקוצי (הו"ד בריטב"א עירובין צ. ד"ה ואמרינן) דבעינן מחיצות ניכרות רק לענין חילוקי דיורין אבל לא לענין קביעת רשות ואף לא לענין נפרץ למקום האסור לו. וכן פסק משום דספק דרבנן לקולא. אך עי' חזו"א (סי' קח (מד)) שחולק על השערי ציון גם בפירוש דברי הראשונים וגם להלכה. וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קלט ענף א-ג) שדן בדבאי הראשונים בזה.

מחתא. ועי' ביה"ל (על סי' שמה סט"ז) שכתב שלא משמע בדברי הרא"ש כמג"א, ושמסתימת הפוסקים משמע דכל הגג אסור בטלטול אף אם בולט רק משהו. וזהו משמעות השו"ע (שם) שכתב "וכן זיזין הבולטים מן הכותל ויש בהם דע"ד הוי כרמלית". וא"כ להלכה נקטינן דלא מהני מחיצות שאינן ניכרות ליצור רה"י.⁹

(ב) איתא בגמ' שבת ז: אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב בית שאין תוכו י' וקריו משלימו לי' על גגו מותר לטלטל בכולו בתוכו אין מטלטלין בו אלא בד' אמות. אמר אביי ואם חקק בו דע"ד והשלימו לי' מותר לטלטל בכולו, ע"כ. ובתד"ה ואם חקק חקשו בשם הריב"א מ"ש מסוכה דאם אינה גבוהה י' כשרה רק אם יש משפת החקק ולכותל פחות מג' טפחים. ותירץ "דשאני התם גבי סוכה דבעינן שיהיו מחיצות סמוכות לסכך". ובתוס' סוכה (ד: ד"ה פחות) תירצו "וי"ל דלא דמי רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לסכך". ולכאורה אין כוונת התוס' דלא בעינן מחיצות לענין שבת כלל, אלא דכיון דטעם המחיצות הוא כדי למנוע רגל הרבים אפשר להקל יותר לענין מה נחשב כמחיצה. וכן ברא"ש סי' יא כתב "אבל גבי שבת לא בעינן רק שהרשות משתמר ע"י המחיצות אפי' רחוקים ממנו הרבה קרוי רה"י". אלא דלהרא"ש (וכן לתו"י על הגליון) בעינן שהמחיצות החיצונות יהיו י' ואילו לר"ן (ב: בדפי הרי"ף בד"ה והקשה) משמע בפשטות שאפשר לצרף את החקיקה למחיצה פחותה מי.¹⁰

⁹ אך עי' בביאור הגר"א שפסק כדברי הירושלמי (הובאה בסוף התוס') דאין כרמלית למעלה מי'.

¹⁰ בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' רסז אות ה) כתב על דרך התוס' סוכה "ואפי' לא הי' שום דלתות רק שכך החק שבלילה אין רשאי לעבור לא הי' עליו תורת רה"ר". אך אין זה מוכרח מדברי התוס', שאפי' אם אין כוונת האבנ"ז דהוי רה"י אלא דיוצא מכלל רה"ר והוי כרמלית, הרי לפי דברינו להתוס' מ"מ בעינן מחיצות לרה"י. ועל דרך האבני נזר כתב הרב מנשה קליין בקונטרס אום אני חומה (מהדורת תשמ"א

ג. ג' או ד' מחיצות דאורייתא

איתא במשנה עירובין יא: הכשר מבוי בש"א לחי וקורה ובה"א או לחי או קורה. ובגמ' אוקמוה למחלוקת במבוי סתום, וז"ל, בש"א לחי וקורה למימרא דקא סברי ב"ש ד' מחיצות דאורייתא. לא, לזרוק מג' הוא דמחייב לטלטל עד דאיכא ד'. בה"א או לחי או קורה לימא קא סברי ב"ה ג' מחיצות דאורייתא. לא, לזרוק מב' הוא דמחייב לטלטל עד דאיכא ג', ע"כ. ובפשטות יוצא מהסוגי' דלב"ה ג' מחיצות דאורייתא לענין חיוב, שמה שאמרה הגמ' דחייב בב' מחיצות אינו אלא דחיייה (דזהו רק שיטת ר' יהודה בעירובין ו., כב., ועוד). וכן מורה פשטות הגמ' יב.; איתמר אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב ... קסבר לחי משום מחיצה, ע"כ. ופירש"י, "שאינו ראוי לשיתוף. מפולש. לחי משום מחיצה. וקסבר ג' מחיצות דאורייתא". אך פשטות הסוגי' בדרך צד. מורה דבעינן ד' מחיצות מדאורייתא, דאיתא במשנה שם חצר שנפרצה לרשות הרבים המכניס מתוכה לרשות היחיד או מרשות היחיד לתוכה חייב דברי ר"א וחכמים אומרים מתוכה לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכה פטור מפני שהיא כרמלית. חצר שנפרצה לרשות הרבים משתי רוחותיה וכו', ע"כ. ולכאורה מדסיפא איירי בנפרצה מב' רוחותיה רישא איירי בנפרצה ברוח א', דהיינו במוקפת ג' מחיצות, ואפילו הכי לחכמים הוי כרמלית ולא רשות היחיד.

אות ו. *1, מהדורת תש"ס סי' טו-טז) דעיירות דידן שא"א ללכת ברחובותם מטעם החוק אינם רה"ר. וכן הביא מהאדמו"ר מקלויזענבורג דהיכא דיש רמזור או סטאפ סיין אינו רה"ר. ובאג"מ (ח"ה סי' כח אות ד', נדפס לראשונה בקונטרס אום אני חומה תשמ"א וס' יציאות השבת מהדורא קמא) כתב שאין כל זה מוכח מדברי התוס', ולהיפך הרי מחיצות הכשרות לשבת לאו דוקא מונעים הרגל לעבור, כגון צורת הפתח ולחי, ועוד הרי דוקא נתרבו ההולכים משום חוקי הממשלה.

שיטת רוב ראשונים

ולענין הלכה רוב הראשונים הניחו דג' מחיצות דאורי' כפשטות הסוגיות בפ"ק דעירובין ונדחקו בפירוש הסוגי' בדף צד. הרשב"א והריטב"א (צד.) הביאו יש מפרשים דמבוי סתום הפתוח לכרמלית הוי רה"י, וזהו הנידון בדף יא.; אבל מבוי סתום הפתוח לרה"ר הוי כרמלית. וכן העלה הרשב"א בעירובין ט. (ד"ה מקום) לדעת רש"י, דרש"י שם כתב דבין הלחיים בטיל להכא ולהכא וחשיב מקום פטור אם אין בו ד' על ד', וקשה, הרי אי ג' מחיצות דאורי' בין הלחיים הוי חלק מרה"י ואיך מותר לטלטל מתוכו לרה"ר. וכתב הרשב"א שצ"ל לדעת רש"י דמבוי סתום הפתוח לרה"ר הוא כרמלית ובין הלחיים מותר לרה"י ולרה"ר. ועל דרך זה אפשר ליישב מה שנראה כסתירה בדברי רש"י. דבעירובין יב: (ד"ה לחי משום מחיצה) כתב "דקסבר ג' מחיצות דאורי'". והיה נראה דכן ס"ל להלכה, דקי"ל להלכה דלחי משום מחיצה. אך בשבת ו: (ד"ה קמ"ל) כתב רש"י "זו היא שנגמרו מנין מחיצות שלה שיש לה מחיצות מכל צד", ומשמע דבעינן ד' מחיצות. וכן העיר הרש"ש בשבת שם. אך על דרך דברי הרשב"א נראה לומר דרש"י בשבת קאי על מבוי סתום הפתוח לרה"ר דהוי כרמלית כל זמן שאין ד' מחיצות, ואילו רש"י בעירובין קאי על מבוי סתום הפתוח לכרמלית. ושומ"מ שכן כתב מו"ר הגר"מ וויליג שליט"א בס' עם מרדכי על הל' שבת.¹¹

לרוב ראשונים דס"ל ג' מחיצות דאורי' כל שיש ג' מחיצות הוי רה"י לענין חיוב ורק צריך הכשר ברוח רביעית להתיר טלטול מדרבנן (עי' למשל עבודת הקודש שער ג' אות כב). ובזה הביא מו"ר הגר"צ שכטר שליט"א (ס' ארץ הצבי ריש סי' ז) דנסתפק הגאון יעקב ריש עירובין

¹¹ עוד הביא הרשב"א בדף צד. דעת הראב"ד דבג' מחיצות הוי רה"י במבוי דלא דחקו ביה רבים כגון שיש באסקופה גובה ג' טפחים לפניו "דלא דרסי ביה רבים דלא ניחא תשמשתיה". אך הרשב"א והריטב"א העדיפו פירוש התוס' שהביאו (דליתא לפנינו) דחשיב כרמלית היכא דרחוק מרה"ר ונפלו כל המחיצות.

(בחלק האבוד מן הדפוס) אי מבוי סתום מדרבנן דינו ככרמלית ואינו נחשב כרה"י עד שיהוי ד' מחיצות או אי אף מדרבנן דינו כרה"י, אלא דכיון דברוח ד' נפרץ למקום האסור לו אסור בטלטול, ונ"מ בפתוח למקום פטור. ומ"מ להני ראשונים לא שייך שיהיה היתר טלטול אי לאו דהוי רה"י.

שיטת הרמב"ם

אך דעת הרמב"ם אינו כן, דלרמב"ם רה"י דאורי' לענין חיוב היינו בד' מחיצות (פי"ד ה"א, ופי"ז ה"ט), אבל לענין היתר טלטול סגי בג' מחיצות וקורה (פי"ז ה"ב), אף דקורה משום היכר (שם ה"ט). הרי לשאר ראשונים אם יש ג' מחיצות הוי רה"י דאורי' לגמרי, בין לחיוב בין להיתר טלטול מן התורה, ואילו לרמב"ם אם יש ג' מחיצות הוי כרמלית כך שיש היתר טלטול מן התורה, אבל אינו רה"י לענין חיוב. דהיינו דלרמב"ם ג' מחיצות מוציא מידי רה"ר אבל לכלל רה"י עדיין לא נכנס. וכבר הרגיש בזה בעל השלמה (השגות שנדפסו ברמב"ם מהדורת פרנקל על פי"ז ה"ט) שכתב, "ועם כל זה הוא תמוה גדול שיהא רה"י לטלטל ולא לזרוק ובכמה דוכתא אמרינן ברה"י לזרוק אבל לא לטלטל".

ובמקור דברי הרמב"ם דד' מחיצות דאורי'¹² לכאורה כך הבין בסוגי' דף צד כפשוטה כדלעיל. וכך פי' המ"מ פי"ז ה"ט (וכן בביאור הגר"א הובא ברמב"ם מהדורת פרנקל על פי"ד ה"ד, ע"ש שהקשה על הראיה מדף צד). והביא המ"מ גירסת הר"ח (דגם הוא ס"ל דד' מחיצות דאורי' בדף יב:) דהסוגי' לענין איסור זורק ולא לענין חיוב. וכן כתב בשו"ת ברכת אברהם להר"ר אברהם בנו של הרמב"ם (הוצאת "עם-חי" נוא יארק סי' יד) דכך הגירסא הנכונה בגמרא. ולגבי הסוגי' בדף יב:

¹² וכן דעת הר"י מגאש (שו"ת סי' כד).

המאירי (שם ד"ה ומבוי) כתב שגרס מבוי הראוי לשיתוף, דהיינו שאינו מפולש, וכן בהשגות של בעל השלמה, וכן בר"ח.

אך בכ"מ פ"ז ה"ט הביא מהרד"ך בדעת הרמב"ם (וכן כתבו ט"ז סי' שסג סק"א, ועה"ש סי' שמה ס"ד) לחלק בין מבוי סתום הפתוח לרה"ר לבין מבוי סתום הפתוח לכרמלית, וכמש"כ הרשב"א לעיל בדעת רש"י, דרק דמבוי סתום הפתוח לרה"ר הוא כרמלית, אבל מבוי סתום הפתוח לכרמלית הוא רה"ר גמורה. ולכאורה זה נראה דחוק מפ"ד ה"א דסתם שם הרמב"ם "וכן מקום שהוא מוקף ד' מחיצות וכו' ומבואות שיש להן ג' כתלים ולחי ברוח רביעית". אך אולי יש קצת סמך לדברי הרמ"ך מדברי הרמב"ם פ"ד ה"ד לענין גדר כרמלית, דכתב "וכן קרן זוית הסמוכה לרה"ר והוא במקום שמוקף ג' מחיצות והרוח הרביעית רה"ר כגון מבוי שאין לו לחי או קורה ברוח רביעית". ולא הזכיר כלום ממבוי סתום הפתוח לכרמלית, דאולי זהו רה"ר. אך יותר נראה דרק הזכיר החידוש דקרן זוית הסמוכה לרה"ר דאינו רה"ר אלא כרמלית, אבל פשוט שגם פתוח לכרמלית הוא כרמלית.

ומלשון הרמב"ם פיהמ"ש יותר נראה כהרמ"ך, דבריש שבת בגדר כרמלית כתב (מהדורת קפאח), "וכן כל מקום שיש לו ג' מחיצות בלי תקרה ורוח רביעית לצד רה"ר ה"ז כרמלית". וכאן שלא בא לפרש דוקא דין קרן זוית היה לו להביא כל דיני כרמלית. וכן בפיהמ"ש עירובין פ"א מ"ב כתב, "ודע שהמבואות שאינן מפולשין הן כרמלית אם היה המבוי פתוח לרה"ר". ומשמע דדוקא בפתוח לרה"ר הוא כרמלית.

אך לכאורה יש קושיא עצומה על מהלך הרד"ך מפ"ז הל"ה, וז"ל הרמב"ם, "אכסדרה בבקעה מותר לטלטל בכולה ואע"פ שהיא ג' מחיצות ותקרה שאנו רואים כאילו פי תקרה יורד וסותם רוח רביעית ובזורק מרה"ר לתוכה פטור כזורק למבוי סתום שיש לו קורה". הרי דן הרמב"ם במבוי סתום (אכסדרה) הפתוח לכרמלית (בקעה) ומ"מ אינו רה"ר לענין חיוב. [וקושיא זו הקשה הרמ"ך עצמו (נדפס בגליון במהדורת פרנקל), אך הקשה זה כקושיא על הרמב"ם ולא על הסברו ברמב"ם.] אם לא שנדחוק בדברי הרמב"ם שנקט אכסדרה בבקעה כי זהו נידון הגמ'

(עירובין צד:) אך בקעה לאו דוקא ודין הזורק מרה"ר לתוכה קאי על אכסדרה הסמוכה לרה"ר.¹³

ומ"מ נראה בדעת הרמב"ם דכדי ליצור רשות שיש בו היתור טלטול לא בעינן מחיצות ממש. דז"ל הרמב"ם פי"ז ה"ד, "מבוי שהוא שוה מתוכו ומדרון לרה"ר או שוה לרה"ר ומדרון לתוכו א"צ לא לחי ולא קורה שהרי הוא מובדל מרה"ר". וזה כת"ק בשבת ק., ושם בהמשך ר' חנינא בן גמליאל אומר תל המתלקט י' מתוך ד' וזרק ונח על גביו חייב, ע"כ. ומהשגת הראב"ד על הרמב"ם נראה דפירש דלא פליג ר' חנינא בן גמליאל את"ק אלא מפרש דבריו. ונראה שכן הבין המ"מ בדעת הרמב"ם. אך אפשר שלרמב"ם כן פליגי ופסק הרמב"ם כחכמים דלא בעינן שיעור תל המתלקט להתיר המבוי בטלטול, כל שהמקום מובדל מרה"ר. וכך העלה השפ"א (ד"ה תניא נמי הכי) בדעת הרמב"ם. ובמאירי (ד"ה מבוי) הביא ב' דעות בדבר.

וכן בפי"ז ה"ה, "מבוי שצדו אחד כלה לים וצדו אחד כלה לאשפה של רבים א"צ כלום שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות ואין חוששין שמא יעלה הים שרטון". ואין זכר ברמב"ם שבעינן שיעור מחיצה לים. ובאמת נחלקו בזה האחרונים, דלמג"א (סי' סג סק"ל) בעינן שיעור תל המתלקט בים ולח"א (כלל עא דין טו) עומק המים מצד עצמו חשיב

¹³ ויש להעיר דאם נתפוס כחילוק הרמ"ך נראה שההסבר הוא שרה"י נקבע לפי חוסר התפתחות לרה"ר, דבפתוח לכרמלית סגי בג' מחיצות כדי שלא יהיה פתוח לרבים, אבל בפתוח לרה"ר בעינן ד' מחיצות. וקצת נראה מרמב"ם פיהמ"ש דרה"י נקבעת לפי חוסר התפתחות לרה"ר, דכתב בריש שבת דרה"ר הוא מקום שהרבים בוקעין בו ורה"י הוי מקום שאין הרבים בוקעין בו. אבל א"כ צ"ב מה מהני לחי ברוח רביעית, דאף אם לחי משום מחיצה הרי לא הועיל כלום לגבי התפתחות המבוי לרה"ר. ואם נניח בדעת הרמב"ם דתמיד בעינן ד' מחיצות לרה"י נראה יותר דזה דין גרידא, וכל הנחשב כמחיצה הילכתית מהני. עי' חיי' הגר"מ הלוי פי"ז ה"ב.

מחיצה. וכן עי' חיי' הגר"ח על הרמב"ם פט"ז הט"ז (ד"ה והנה, אכן) דלרמב"ם צוה"פ מהני להיתר טלטול אבל לא ליצור רה"י לענין חיוב.¹⁴

¹⁴ אך א"כ צ"ב מה שהוכיח בחיי' הגר"מ הלוי (פי"ז ה"ב) דלרמב"ם לחי העומד מאליו לא מהני לענין היתר טלטול אבל מהני לענין חיוב, דזה היפך כל הנ"ל. והסביר בזה מו"ר הגר"מ רוזנצויג שליט"א דצריך לומר דלרמב"ם דכדי ליצור היתר טלטול צריך או שהמקום יהיה מוקף (לאו דוקא במחיצות ממש), כמו מבוי ע"ג מדרון או מבוי הכלה בים, או שצריך לעשות מעשה להקיף, כמו הקמת צוה"פ, ובלחי העומד מאליו אינו מוקף בפועל ולא עשה מעשה להקיף.